

Röster från ensamkommande barn

ETT PROJEKT MED SAMVERKANSPERSPEKTIV

Förord

Röster från ensamkommande barn – Ett projekt med samverkansperspektiv är en rapport från projektet ”Ensamkommande barn – lokalt och regionalt utvecklingsstöd”. Projektet sträcker sig över tiden januari 2012 till juni 2014 och är ett samarbete mellan Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), Socialstyrelsen, Migrationsverket och länsstyrelserna samt medfinansieras av Europeiska flyktingfonden.

Projektets övergripande mål är att bidra till ett förbättrat mottagande för ensamkommande barn. Sju unga män och två unga kvinnor som kommit till Sverige från Afghanistan och Somalia som ensamkommande barn har öppet och generöst delat sina upplevelser, erfarenheter och funderingar med oss i projektet. De unga männen har ingått i projektets fokusgrupp som har träffats vid tre heldagar och två konferenser där de berättat om sina upplevelser och erfarenheter av att komma ensamma till Sverige.

Denna skrift försöker fånga några av de ensamkommande barnens röster. Syftet är att låta deras synpunkter och erfarenheter bli en del av och berika diskussionen om ständig förbättring av mottagandet för ensamkommande barn. Rapporten gör inte anspråk på att tala om hur det är att som barn komma ensam till Sverige, utan avsikten har varit att låta ungdomar som berörs komma till tals så att vi alla som på olika sätt arbetar med ensamkommande barn och unga kan få mer kunskap och bättre förståelse för de ensamkommande barnens villkor och liv i vårt land.

Tack Abbas, Ahmed, Ali, Diana, Farxan, Khadija, Reza och Sajjad för er medverkan i projektet. Tack, Kasim, för din särskilda medverkan; du har tillfört ett längre perspektiv och kanske andra erfarenheter eftersom du kom till Sverige som ensamt barn för ganska länge sedan. Ni har alla bidragit med värdefulla synpunkter, erfarenheter och tankar och vi hoppas att rapporten har lyckats fånga det engagemang som ni har visat.

Samtalen i fokusgruppen – där de ensamkommande unga männen har ingått – har ägt rum under ledning av Elisabet Svedberg, projektledare. Projektets övriga medlemmar har varit: Maria Boman, processledare, Karin Johansson, kommunikatör, Birgitta Freij, projektsekreterare, och Sandra Lennartsson, praktikant, som alla har deltagit i arbetet. Författare till rapporten *Röster från ensamkommande barn – Ett projekt med samverkansperspektiv* är Birgitta Freij.

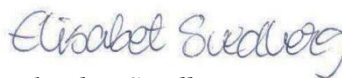
Stockholm i februari 2014

Åsa Furén-Thulin

Sektionschef

Sektionen för vård och socialtjänst
Sveriges Kommuner och Landsting

Elisabet Svedberg

Projektledare

Sektionen för vård och socialtjänst
Sveriges Kommuner och Landsting

Innehåll

Inledning	7
Om ensamkommande barn	8
Presentation av projektet	11
Ensamkommande barn – lokalt och regionalt utvecklingsstöd	11
Några röster från ensamkommande barn i Sverige	13
Om socialtjänsten.....	14
Om hälso- och sjukvården.....	15
Om gode män	17
Om boende och utsluss.....	18
Utsluss vid 18 år.....	21
Fritiden	22
Om skolan.....	22
Om familjen.....	24
Om språket och skrivna och oskrivna lagar	26
Om att tala genom tolk	28
Samverkan	31
Förutsättningar och hinder för samverkan	31
Forskning, utvärderingar och rapporter	35
Vill du veta mer?	37
Referenser	39

Förkortningar:

BUP	Barn- och ungdomspsykiatri
FN	Förenta Nationerna
FoU	Forskning och utveckling
HVB	Hem för vård eller boende
PUT	Permanent uppehållstillstånd
SKL	Sveriges Kommuner och Landsting

Inledning

Denna rapport från projektet ”Ensamkommande barn – lokalt och regionalt utvecklingsstöd” handlar i huvudsak om att försöka fånga några ensamkommande flickors och pojkars röster, unga människor som flytt från sitt hemland och kommit ensamma till Sverige. En av barnkonventionens (se nedan) bärande principer är att alla barn har rätt att få komma till tals och projektet har därför valt att skriva en särskild rapport där några unga människors upplevelser, erfarenheter och tankar lyfts fram.

Ett av projektets delmål har varit att öka samverkan mellan personal som arbetar med gruppen ensamkommande barn i projektets pilotlän och så kallade följelän (se kap. 2). Barnens erfarenheter av mottagandet i kommunen präglas av personalens arbete och samarbete. Rapporten innehåller därför ett kortfattat avsnitt om samarbetets svåra konst (se kap. 4).

Ensamkommande barn är alla under 18 år och har kommit till Sverige för att söka asyl utan sällskap av legal vårdnadshavare [1]. Det behöver inte betyda att de har kommit alldeles ensamma; de kan ha haft sällskap av syskon, av någon anhörig eller någon annan person [2]. Gränsen 18 år återfinns bland annat i barnkonventionen och socialtjänstlagen.

Sju unga män, som kommit till Sverige från Afghanistan och Somalia som ensamkommande barn, har deltagit i projektets fokusgrupp och har generöst delat med sig av sina erfarenheter och intryck av hur det är att fly från sitt hemland och försöka rota sig i det nya landet Sverige. En liten grupp som projektets fokusgrupp är inte representativ för alla de barn och ungdomar som kommer ensamma till Sverige, men ger en bild av hur det kan vara att komma ensam till vårt land. Projektet har träffat fokusgruppen vid tre heldagar och vid två konferenser där några av de unga männen har medverkat. Fokusgruppens berättelser har kompletterats med intervjuer med två unga kvinnor, den ena från Afghanistan och den andra från Somalia. De unga kvinnorna har intervjuats individuellt.

Kommunerna i pilot- och följeläna har hjälpt till att föreslå och tillfråga ungdomar om de ville vara med i fokusgruppen. Kriterier för att delta i gruppen var att ungdomarna hade permanent uppehållstillstånd (PUT), var högst 25 år gamla och hade lämnat gruppboendet och nu bodde i egen

lägenhet alternativt i utslussningslägenhet. Avsikten med kriterierna var att ungdomarna skulle ha fått viss erfarenhet av det nya landet och ha fått viss distans till den första tiden i Sverige för att kunna reflektera kring boendekedja, skola, fritid, vänner med mera. Avsikten var vidare att ha med både flickor och pojkar, men gruppen kom att bestå av unga män. I ett senare skede fick projektet kontakt med två flickor, en från Afghanistan och en från Somalia, som var intresserade av att bli intervjuade. Det är inte nödvändigtvis så att flickors och pojkars upplevelser av att komma ensamma till Sverige är lika, därför är det värdefullt att även flickor får komma till tals.

I en fokusgrupp ingår personer som träffas en eller flera gånger och diskuterar i förväg bestämda rubriker. En fokusgrupp består vanligtvis av människor som har något gemensamt – i detta fall hade alla kommit till Sverige som ensamkommande barn. Avsikten med gruppen är att diskutera och belysa ett eller flera teman ur olika synvinklar. Diskussionen leds av en moderator, det vill säga en samtalsledare. Fokusgrupper är ett vanligt sätt att samla information och kunskap inom kvalitativa grenar av forskningen där syftet är att söka förståelse om olika företeelser [3]. Sammanfattningsvis kan man säga att fokusgruppen är en slags systematiserad gruppintervju.

Om ensamkommande barn

Barn kommer ensamma till vårt land i stor omfattning. År 2013 kom ensamkommande barn till Sverige från olika länder men de flesta kom från Afghanistan, Somalia och Syrien. Även antalet vuxna och familjer som söker asyl i Sverige har ökat de senaste åren.

Med barn menas en person under 18 år. Alla ensamkommande barn och unga som kommer till Sverige och inte har fyllt 18 år ska betraktas som barn i den meningen att barn har särskilda rättigheter. FN:s konvention om barnets rättigheter från 1989, i dagligt tal kallad barnkonventionen, är en del av den internationella folkrätten som FN:s medlemsländer har ställt sig bakom. Barnkonventionen slår fast de rättigheter som barn har: Inget barn får diskrimineras. Barnets bästa ska vara vägledande i alla beslut som rör barnet, hon eller han har rätt att säga sin mening i sådana frågor och synpunkterna ska beaktas i förhållande till ålder och mognad.

Alla barn har rätt till utbildning, men också till lek, vila och fritid. Barnkonventionen innehåller totalt 54 olika paragrafer eller artiklar. Sverige var ett av de första länderna som ratificerade – det vill säga förband sig att följa – FN:s konvention om barnets rättigheter [4].

För ensamkommande barn som tar sig till Sverige eller något annat land är flykten en livshändelse. En livshändelse är en stor omvälvande händelse som delar upp livet i ”före” och ”efter” [5]. För många barn leder den stora förändringen till bättre levnadsförhållanden och livsvillkor. Andra kan uppleva att de får det sämre, exempelvis om de inte får stanna i det nya landet [6].

Det kan finnas många anledningar till att ett barn flyr från sitt hemland och kommer till Sverige. Förhållanden som krig, förföljelse och fattigdom är skäl för många [2]. Det finns andra individuella orsaker till flykten, exempelvis att familjen eller släkten har valt ut ett barn som får lämna hemlandet; det är kostsamt att skicka ett barn till ett annat land och kanske fanns det endast pengar att sända iväg en person. De människosmugglare som ofta kontaktas tar mycket betalt [7]. Andra individuella orsaker kan vara att en tonårsson riskerar att tvångsrekryteras till någon militant grupp eller att ett barn behöver skyddas av något annat skäl. Barn kan också ge sig iväg på eget initiativ, på grund av hedersproblematik, tvångs gifte, missförhållanden i familjen eller av helt andra skäl [8]. Barnens livsberättelser varierar och kan se mycket olika ut.

Resan till Sverige kan vara lång och barnen har ofta upplevt en utsatthet under tiden på flykt och även riskerat att bli utnyttjade på olika sätt. Många barn har haft svåra upplevelser, både i hemlandet och under flykten [9]. ”Alla som flyr gör det för att de har problem” [7, sid. 39]. Citatet är hämtat från en bok om asylsökande barns berättelser; man flyr inte när man upplever att man har det bra.

Barn som har migrerat, befinner sig på en främmande plats och ofta med föränderliga familjeförhållanden. Barnet kan ha bott med sin familj i hemlandet eller med några av familjemedlemmarna eller hos släktingar eller andra. I det nya landet får barnet kanske flytta till en ny familj och kanske kommer den ursprungliga familjen eller någon av familjemedlemmarna hit så småningom. Många kontakter med den biologiska familjen upprätthålls med hjälp av telefon eller Skype. Den västerländska idealbarndomen ser helt annorlunda ut, där begrepp som trygghet och stabilitet är vägledande [10].

I det nya landet ser människor på det ensamkommande barnet på olika sätt, allt ifrån barnet som ett offer för olidliga omständigheter i hemlandet, någon att tycka synd om, till motpolen, det vill säga, en kompetent, stark ung människa som har haft förmågan att klara av en lång och påfrestande flykt till vårt land och som därför har både kraft och resurser. Vilken motståndskraft som människor har att ta sig igenom svåra händelser utan att drabbas av psykisk ohälsa eller problem är mycket individuell. Det som barnen varit med om kan vara traumatiserande, men det innebär därför inte att alla barn blir

traumatiserade och behöver vård eller behandling för att kunna hantera sina upplevelser [11].

De ensamkommande barnen är inte någon homogen grupp. De kommer från olika länder, av olika skäl och har skilda bakgrunder och erfarenheter. Vad man kan säga om de ensamkommande barnen som grupp är att de har gemensamma erfarenheter och upplevelser av att fly från sitt hemland och komma ensamma till ett nytt land [12]. Eftersom de är barn, har de också ett särskilt behov av stöd och hjälp i det nya landet.

Presentation av projektet

Mot bakgrund av den ökade tillströmningen av ensamkommande barn och ungdomar och med syfte att förbättra mottagandet i kommunerna, har Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och Migrationsverket med stöd av Europeiska flyktingfonden bedrivit utvecklingsarbete med olika inriktningar under ett antal år. Nedan presenteras det senaste projektet.

Ensamkommande barn – lokalt och regionalt utvecklingsstöd

”Ensamkommande barn – lokalt och regionalt utvecklingsstöd” sträcker sig över tiden januari 2012 – juni 2014. Projektet är ett samarbete mellan SKL, Socialstyrelsen, Migrationsverket, länsstyrelserna och medfinansieras av Europeiska flyktingfonden.

Projektet har som övergripande mål att fortsätta arbetet med att förbättra mottagandet för ensamkommande barn och unga och fokuserar på områdena utbildning och utvecklingsstöd för samverkan. Det finns två delmål:

- att öka rättssäkerheten för ensamkommande barn, och
- att öka samverkan i pilotregionen, som är Örebro län.

Alla ensamkommande barn som kommer till Sverige får en god man. Med barn menas, som tidigare sagts, personer under 18 år. För att öka de ensamkommande barnens rättssäkerhet, har en nationell utbildning för gode män utarbetats. Inom projektets ram finns det även andra satsningar på utbildning för personal som på olika sätt kommer i kontakt med de ensamkommande barnen.

Örebro län är projektets pilotregion. Länet har 12 kommuner: Örebro, Karlskoga, Lindesberg, Kumla, Hallsberg, Askersund, Nora, Degerfors, Lekeberg, Hällefors, Laxå och Ljusnarsberg. Kommunerna har olika förutsättningar för sitt arbete. Örebro med sina drygt 140 000 invånare och Ljusnarsberg med nästan 5 000 invånare kanske måste välja olika angreppssätt och olika samarbetsformer för att ta emot de ensamkommande barnen. I Örebro län har satsningar gjorts för att öka samverkan mellan aktörer som på olika sätt arbetar med mottagandet av

ensamkommande barn och ungdomar, exempelvis genom utbildning för personal. Ett annat exempel på satsning är uppföljning och utvärdering av insatser för de ensamkommande barnen. Fyra så kallade följelän – Uppsala, Västmanland, Västerbotten och Västernorrland – har haft stöd av projektet och följt arbetet med pilotlänet. Även följelänen har haft processtöd i syfte att sprida kunskap och förbättra mottagandet för de ensamkommande barnen. Följelänen har dock inte haft processtöd i samma omfattning som pilotlänet.

Samtliga län, både pilot- och följelän, har utsett nyckelpersoner som har varit drivande på hemmaplan och som har varit projektets kontaktpersoner. Dessa personer har fått en processledarutbildning genom det nationella projektstödet. I både pilotlän och följelän har det funnits en särskild nyckelperson som haft rollen av regional samordnare.

För att fånga erfarenheter och synpunkter från samarbetspartners och intressegrupper har projektet även arbetat med olika referensgrupper. Projektet följs av en grupp forskare, som följer upp, analyserar och utvärderar projektets arbete.

Några röster från ensamkommande barn i Sverige

Texten i detta kapitel är i huvudsak hämtad från diskussioner med fokusgruppen, men också kompletterad med synpunkter och reflektioner från intervjuer med ensamkommande flickor. De flesta av fokusgruppens sju ensamkommande pojkar är nu i tjugoårsåldern. De har delat med sig av egna erfarenheter, men även kamraters berättelser har funnits med i bilden. I kapitlet förekommer även inslag från andra ensamkommande barn och från personer som på olika sätt arbetar med eller kommer i kontakt med ensamkommande barn och unga.

På många sätt kan det vara lika för flickor och pojkar att fly från sitt hemland och komma till Sverige; rädslan under flykten och ovissheten och svårigheterna i det nya landet drabbade dem alla. En del händelser och erfarenheter kan skilja sig åt på grund av genus; dessutom är ungdomarnas upplevelser individuella. En av flickorna var av den uppfattningen att pojkar var starkare och flickor var mer utsatta och hade andra villkor än pojkar under flykten.

Fokusgruppen träffades vid tre heldagar och diskuterade följande teman: socialtjänst, hälso- och sjukvård, gode män, boende, skola, familj, språk och skrivna och oskrivna lagar. Diskussionspunkterna var ett urval av vad som var möjligt att avhandla under en begränsad tid. De citat projektet har valt att ta med är även de ett urval av vad som har sagts, men som har präglat samtalen. Flera av dessa teman återfinns i rapporter och utvärderingar som både forskare och andra har utarbetat och är då belysta på ett mer genomgripande sätt.

Vid träffarna med fokusgruppen funderade deltagarna kring uppbrottet från hemlandet, flykten, mötet med det nya landet Sverige och deras planer för framtiden. Samtalen kompletterades med telefonintervjuer när någon medlem i fokusgruppen var frånvarande. Några av pojkarna deltog i projektets konferenser – en i Umeå och en i Stockholm – där de öppet och med stor värme talade inför drygt 300 åhörare om sina intryck och upplevelser som ensamkommande barn i landet Sverige.

Projektet har vidare träffat och diskuterat med nyckelpersoner från pilot- och följelän och många andra personer som varit engagerade i mottagandet av de ensamkommande barnen, såsom överförmyndare, gode män, socialsekreterare, boendepersonal, lärare, rektorer, forskare och många fler. Några deltagare var även aktiva som lokala politiker och reflekterade över nämndens roll och ansvar. Personalens och andra personers synpunkter och funderingar har varit värdefulla komplement till ungdomarnas berättelser och tankar om tingens ordning.

När ett ensamkommande barn anländer till Sverige ska barnet snabbt anvisas en plats i en kommun. Socialtjänsten i denna kommun ska utreda barnets behov av insatser och kommer att ansvara för att barnet får någonstans att bo, får börja skolan, får tillgång till hälso- och sjukvård och annat stöd. Socialtjänsten ska upprätta en vårdplan och en genomförandeplan i samverkan med den unge och den gode mannen. Beroende på ålder och behov, får barnet antingen plats på ett HVB (hem får vård eller boende, som är en form av gruppboende) eller i familjehem. De flesta ungdomar får en plats på ett HVB [8]. Familjehem är benämningen på det hem, det vill säga den familj, som tar emot ett barn som exempelvis inte har någon egen familj här i Sverige. Familjehemmet är vanligtvis en svensk familj men kan också vara ett släktinghem.

Om socialtjänsten

Säkerligen är det inte helt lätt att som ensamkommande ungdom från en annan kultur och miljö försöka orientera sig i det svenska samhället och förstå det ansvar och den uppdelning som de olika aktörerna har som den unge möter. Vilket ansvar har socialtjänsten, vad är den gode mannens uppdrag, vilket är boendepersonalens jobb och vilken roll ska dessa personer spela i ungdomarnas liv? I en rapport, utarbetad av en grupp forskare vid Umeå universitet (2013), beskrivs att socialtjänsten står för myndighetsutövning, boendet står för daglig omsorg, den gode mannen står för det juridiska och Migrationsverket fattar beslut om livsavgörande frågor [13]. Hur ska ungdomarna begripa denna uppdelning?

Deltagarna i fokusgruppen framförde att det var svårt att förstå socialtjänstens ansvar. En socialsekreterare hade till exempel sagt att om du får problem, ska jag hjälpa dig. När det sedan var problem på boendet, när man inte fick den mat man ville, när de som bodde där inte var nöjda med tider och aktivitetsscheman eller när någon ville flytta till en annan kommun, så hjälpte socialsekreteraren inte till, trots att hon hade erbjudit sin hjälp. Inte heller den gode mannen gjorde något. Någon av killarna tyckte att det kan bli mer fel om utomstående personer börjar lägga sig i; boendeproblem bör lösas på boendet, annars tar de bara tid från andra viktigare saker.

Pojkarna tyckte alltså att de saknade information om ansvarsfördelning mellan socialtjänst, boende och god man eller att sådan information hade varit dålig eller knapphändig. De sa samtidigt att när man just kommit till Sverige var det så väldigt mycket som var nytt och mycket av det som berättades om det svenska samhället kunde eller orkade de inte ta till sig.

Lösningen, tyckte medlemmarna i fokusgruppen, var att socialsekreteraren upprepat skulle tala om vilka åtaganden socialtjänsten och andra inblandade hade. Socialsekreterarna borde vara tydligare med att beskriva vad de kan hjälpa till med. En av deltagarna hade en annan uppfattning, han ansåg att han hade fått en klar beskrivning av vad socialtjänsten kunde och skulle göra.

Några av pojkarna hade funderingar kring ordet hjälp, som i hemlandet betydde ekonomisk eller praktisk hjälp, medan det i Sverige kunde betyda hjälp och stöd i livet. Man hade, med andra ord, olika förväntningar på vad personen skulle göra och läste in olika betydelser i själva ordet hjälp.

Ungdomarna träffade sin socialsekreterare oftare i början och allt eftersom tiden gick glesnade besöken. Om inget särskilt inträffade kunde man så småningom träffas med långa mellanrum och några av pojkarna tyckte att de fick samma frågor om och om igen. En person i gruppen kommenterade att frågorna antagligen var något slags system för uppföljning.

Om hälso- och sjukvården

Det går inte på något sätt att jämföra hälso- och sjukvården i Sverige med de länder som barnen kommer ifrån. I vissa områden i deras hemländer är det nästan omöjligt att komma i kontakt med en läkare och avståndet till medicinsk behandling kan vara långt. Människor med kort sjukvårdsutbildning eller med kunskaper om örtmedicin eller liknande försöker hjälpa andra så gott de kan, när kvalificerad medicinsk hjälp inte går att få. Här kan förhållandena skilja sig åt mellan stad och landsbygd och från det ena landet till det andra.

Om det fanns en läkare att ta sig till i hemlandet, fanns det vanligtvis ingen möjlighet att boka tid utan man gick dit och köade tillsammans med alla andra som hade behov av att få träffa en doktor. I hemlandet,

när man träffade en läkare, var det vanligt att få någon slags medicin med sig hem. Här i Sverige kan doktorn säga, ”Kom tillbaka om en månad så får vi se hur du mår” och patienten kan få lämna vårdcentralen utan vare sig medicin eller någon annan behandling. Ungdomarna upplevde att detta var konstigt. Man kan till och med bli ordinerad motion i Sverige för att må bättre. I hemlandet hade doktorn ofta ett apotek som drevs parallellt med praktiken. En av killarna konstaterade att han i Sverige hade fått mer läkarvård än någonsin och att han aldrig hade blivit så noggrant undersökt i hela sitt liv. Beträffande tandvård, upplevde alla att de har fått god och kontinuerlig tandvård i Sverige.

Flickorna tyckte att de hade fått ett gott bemötande och ett gott stöd av hälso- och sjukvården och att de fått den hjälp de behövde. De betonade att de ville gå till kvinnliga behandlare – det kunde vara läkare eller psykolog exempelvis – och om det behövdes tolk, var det angeläget att tolken också var en kvinna. De ansåg att de kunde diskutera alla sorters problem med en kvinnlig doktor, men tvekade att berätta om medicinska besvär eller anförtro sig åt en manlig läkare.

Killarna från Afghanistan berättade om den stora makt som de religiösa ledarna har i landet. När internationella hjälporganisationer kommer för att vaccinera barnen i avlägsna byar, kan någon mulla rekommendera att föräldrarna ska avstå från att vaccinera barnen eftersom den medicinska personalen inte tror på Allah. Ord som makt, skam, heder och respekt förekom i denna diskussion. Killarna menade att den yngre generationen ifrågasätter mer än vad deras föräldrar har gjort.

När fokusgruppens diskussion kom in på psykisk hälsa och ohälsa, menade deltagarna att man inte gärna ville tala om att man mådde psykiskt dåligt, så även om man var utom sig av oro, så man att allt var bra. Det var enklast så. De berättade om tiden när de flytt till Sverige, hur rädda de hade varit i början i det nya landet när allt var främmande och de inte visste vad som skulle hända och om de skulle få stanna eller bli hemskickade. Under denna period mådde alla psykiskt dåligt på grund av ovissheten om framtiden och flera hade dessutom upplevt hemskheter under flykten till Sverige. De var också oroliga för familjen och vad som kunde ha hänt med de närmaste familjemedlemmarna och släktingarna. Inte heller förstod de språket i det nya landet och även om alla i omgivningen försökte förklara och tolka så var de bara rädda och ängsliga inför framtiden. En kille berättade att när han skulle flytta från ett tillfälligt boende till ett annat boende, försökte personalen förklara hur det hela skulle gå till. Men han hade ändå varit skräckslagen, vem skulle komma och hämta honom och vart skulle de föra honom? Även om han senare kunde le åt episoden mindes han fortfarande hur förskräcklig situationen hade varit just då.

Vidare menade ungdomarna att svårare psykisk ohälsa eller psykisk sjukdom var i hemlandet ofta förknippat med galenskap och någon sådan person ville man inte ha i sin närhet. Det fanns i princip ingen tillgång till eller tradition av psykiatrisk vård i hemländerna. Eftersom psykisk sjukdom kunde komma från djävulen, så kunde behandlingen av den sjuke vara att ta med honom till moskén och låta en mulla läsa några rader ur koranen som skulle verka botande. Det hände även att den sjuke

kunde hamna i fängelse. Deltagarna i fokusgruppen ansåg att folk i städerna i allmänhet var mer upplysta än folk på landsbygden.

Om gode män

Alla är barn per definition fram till den 18:e födelsedagen. Därför förordnas en god man för ensamkommande barn under 18 år. Den gode mannen är en lekman som det ställs höga krav på: personen behöver bland annat vara kunnig i frågor om asylprocessen, ha social kompetens och ha god kunskap om det svenska samhället. Lagstiftningen säger att hon eller han ska vara erfaren, rättrådig och i övrigt lämplig [14]. Att vara rättrådig betyder att följa svensk lagstiftning [15]. Den gode mannens uppdrag är att företräda barnet i föräldrarnas ställe och bevaka barnets rättigheter. Det är den gode mannen som ansöker om uppehållstillstånd för barnet (om inte det offentliga biträdet redan gjort det) och som är till hjälp och stöd under asylprocessen. Den dagliga omvårdnaden och tillsynen får barnen på gruppboendet eller i familjehemmet; sådana uppgifter ingår inte i den gode mannens uppdrag [9]. Får barnet uppehållstillstånd, ska en särskild vårdnadshavare förordnas av tingsrätten och fram till dess kvarstår den gode mannen [15].

Ungdomarna hade olika erfarenheter av sina respektive gode män. Det kan också vara svårt att veta och förstå vad en god man ska göra och vad som ingår eller inte ingår i hennes eller hans uppgifter. De gav exempel på gode män som haft många uppdrag och där kontakten med den unge hade varit minimal och några hade därför fått byta god man. Många av ungdomarna har dock upplevt ett stort stöd av sina gode män.

Det finns rapporter som beskriver uppdraget ur den gode mannens synvinkel och även här finns oklarheter kring rollen och hur den gode mannen ser på sitt uppdrag [16]. Lagen säger att en god man ska ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta barnets angelägenheter [17]. I vardagen kan det finnas olika bedömningar av vad som ingår i detta ansvar. Det spelar också roll vad den unge behöver och vill ha hjälp med [13]. Barnets bästa gäller för den gode mannens uppdrag och beslut ska helst fattas i samråd med barnet eller ungdomen, beroende på barnets ålder och mognad [9].

Killarna ville träffa den gode mannen regelbundet, minst en gång i månaden med telefonkontakter däremellan. Ju oftare man träffas, desto mer lär man känna varandra. Ett önskemål var att den gode mannen skulle avsätta gott om tid när de träffades så att de hann prata ordentligt med varandra. De betonade också hur viktigt det var att den gode mannen hade goda kunskaper om det svenska samhället och särskilt om asylprocessen. De hade exempel på gode män som varit mycket kunniga och gjort stora insatser under asylprocessen, likaväl som de kände till gode män som inte haft tillräcklig kunskap om asylansökan och gett dåligt stöd. De berättade om ensamkommande barn som jämförde sina gode män och när uppdragen hanterades olika så kunde det lätt uppstå avundsjuka mellan barnen. Det kunde bli problematiskt om en god man

hade flera uppdrag på samma boende och särskilt om de som bodde där fick olika mycket uppmärksamhet eller stöd. De framförde också fördelar med att flera på boendet hade samma gode man, då det kunde bli spontana möten mellan de bokade träffarna. En av flickorna beskrev att hon först fått en manlig god man, men när hon flyttade till en annan ort fick hon en ny god man, en kvinna. Båda var bra personer och det spelade ingen roll om det var en man eller en kvinna. I några fall har den gode mannen blivit kontaktperson när den unge exempelvis fyllt 18 år.

En del får goda och nära relationer med sin gode man, relationer som fortsätter även när uppdraget är avslutat. Andra har mer formella förhållanden som avslutats när den unge får uppehållstillstånd eller på 18-års dagen utan någon kontakt framöver. En del ungdomar tycker det är konstigt att några blir inbjudna till sin gode man till jul eller andra helger, medan andra ungdomar aldrig blir hembjudna till sin gode man. Medlemmarna i fokusgruppen berättade även om gode män som låtit den unge ta med sig någon kamrat från boendet på olika aktiviteter och gode män som hjälpt till med övningskörning inför uppkörning för körkort. Killarna medgav att det kan kännas orättvist att vissa får mer uppmärksamhet och stöd från sin gode man än andra. Trots att flera tyckte att det var orättvist när vissa gode män anstränger sig utöver uppdraget, så var gruppen överens om att det ändå var bra att de gode männen engagerar sig personligen. Ungdomarna betonade hur värdefullt det var att få personlig kontakt med någon som inte var personal och som finns med som stöd under en längre tid. De tyckte emellertid att det kunde vara litet av ett lotteri vilken sorts god man som blev utsedd. En av flickorna beskrev att hon fått den bästa gode mannen i hela Sverige.

Om boende och utsluss

De flesta unga människor som kommer ensamma till Sverige får alltså en plats i ett gruppboende, det vill säga på HVB. De pojkar som har ingått i fokusgruppen och de flickor som har intervjuats har alla bott på HVB. På

en del HVB bor det endast flickor, på andra endast pojkar och några boenden tar emot både flickor och pojkar. Ungdomarnas synpunkter på gruppboendet varierade, men boendet hade i stort sett upplevts positivt. De kände att det hela tiden fanns personal att vända sig till och att de kunde få hjälp med skolarbetet och få annat stöd. Alla ungdomarna beskrev boendet som en trygg plats.

Personalen som arbetar på boendet, deras kompetens och förmåga att samarbeta, både med varandra och med barnen, är grunden för verksamheten. Hur problem som personalomsättning, vikarier vid sjukdom och annan ledighet hanteras spelar också stor roll. Hur verksamheten fungerar beror till viss del även på hur många ungdomar som bor där och vilka personer som bor där just då och hur de boende mår och fungerar tillsammans. Det är personalen som sätter ramarna för verksamheten och personalens samarbete och kompetens präglar hur boendet fungerar [9]. En av killarna betonade hur väldigt viktig personalen är för att ge de unga en god start i det nya landet. Det är personalen som förmedlar många av de värderingar som finns i det svenska samhället och lär ut de skrivna och oskrivna reglerna.

Särskilt en av de intervjuade flickorna beskrev boende och personal mycket positivt. Personalen hade varit kunnig, de hade varit hjälpsamma och snälla och gjort sitt allra bästa för att de ungdomar som bodde där skulle trivas och ha det bra. Gruppboendet kändes som ett hem. Det fanns ett system med volontärer knutna till boendet, personer som de unga kunde träffa med viss regelbundenhet och diskutera och träna svenska språket med. Hon brukade träffa sin volontär en gång i veckan, de promenerade ibland eller gick på café och pratade med varandra hela tiden.

Killarna menade att man ofta inte ville visa för personalen när man mådde dåligt, utan sa i stället att allt var bra. Det var känsligt och kanske till och med litet skamligt att visa ängslan och oro. De återkom till ankomsttiden i Sverige när allting var ovisst och de väntade på besked om att få stanna. Tiden i avvaktan på PUT var tid som de bara ville skulle gå så fort som möjligt och den var fylld av rädsla och ängslan. ”Det var som att leva i en bubbla”, som en av killarna uttryckte det. En annan tyckte att den långa tid han väntade på besked om uppehållstillstånd var som ett förlorat år.

Trots att fokusgruppens deltagare uttalade sig positivt om gruppboende och personal i stort, sa de också att det var svårt att prata med personalen om mer personliga problem. De var rädda för att det skulle kännas pinsamt efteråt, att situationen skulle bli alltför personlig. En annan sida var att någon annan av de boende på något sätt kunde få reda på vad som hade sagts. Alltså sa man att allt var bra, även om det inte var så. Pojkarna kommenterade att det allmänna samtalet på boendet var ganska ytligt, det var mycket snack om fotboll, vad de sett på TV eller andra roliga saker; samtalen var sällan av det allvarligare slaget. Gruppen visste dock vart man kunde vända sig om man behövde någon att tala med – att det fanns både personal på vårdcentralen och skolkurator som kunde hjälpa till eller slussa vidare. Det gick också att söka information på nätet och så fanns det alltid kompisar som kände till var man kunde få hjälp

och kunde ge tips. Boendepersonalen fanns alltid till hands, även om ungdomarna undvek alltför personliga samtalsämnen som psykisk ohälsa eller könssjukdomar. De berättade om ett bra initiativ som tagits i en kommun; en somalisk läkare var inbjuden att tala och därefter kunde ungdomarna antingen ställa frågor direkt eller i enrum.

Vardagen på gruppboendet gav upphov till många konflikthärdar, där måltider och mat verkade vara en ständig följetong. Vilken mat skulle serveras och vilken hänsyn skulle tas? En av flickorna beskrev den svenska kokta maten som otillräckligt tillagad och svår att tycka om. Hennes lösning på problemet hade varit att hjälpa till i köket med att laga mat, något som varit mycket uppskattat av hennes landsmän. Läggtider var ett annat samtalsämne. Reglerna på boendet upplevdes som stelbenta och tycktes hela tiden leda till diskussioner. Några direkt allvarliga händelser tyckte killarna inte hade inträffat, men otaliga diskussioner hade förekommit om frågor som inte alltid fått någon bra lösning.

Stora gruppboenden upplevdes som jobbiga. ”Det kändes som att komma hem till ytterligare en klass, när man kom hem från skolan”, kommenterade en av deltagarna i gruppen. De trodde att mindre boendeenheter troligen fungerade bättre. Dagliga smärre konflikter förekom och många diskussioner handlade om regler och bestämmelser. Samma regler gällde om man var 15 år eller 18 år. Killarna upplevde inte att de hade fått vara med och påverka reglerna i någon större omfattning, utan att det var personalen som bestämde.

En av flickorna tog upp en annan aspekt; för henne hade det varit svårt att vänja sig vid att det fanns manlig personal på gruppboendet. Hon hade i början hälsat artigt men kort och skyndat sig in på sitt rum och låst dörren. I dag tyckte hon inte längre det var konstigt att både män och kvinnor arbetade på boendet. Hon kunde nu umgås och prata med den manliga personalen på ett otvunget sätt, ta i hand och hälsa och kanske till och med ge en kram, vilket var väldigt främmande och annorlunda jämfört med hemlandet där kvinnorna till stor del levde åtskilda från männen. En av flickorna hade hamnat som ensam flicka bland fem pojkar på ett HVB. Som enda flicka kände hon sig ensam och önskade att hon hade haft någon tjejkompis att umgås med.

Också när boendepersonal berättar om verksamheten, återkommer de till ständiga dispyter om regler och bestämmelser. En boendechef berättade om en konflikt med en ung man som skrek till henne: ”Jag har försörjt mig själv och min familj i flera år! Behandla mig inte som ett barn!”

Medlemmarna i fokusgruppen poängterade att de i många avseenden är betydligt mognare än jämnåriga svenska kamrater. Ensamkommande barn har haft upplevelser och erfarenheter som de svenska kamraterna i allmänhet inte har haft. De har klarat av en flykt från sitt hemland till Sverige, ibland med inslag av dramatiska och farliga händelser och upplevelser. I det nya landet fick de inte ens bestämma hur dags de skulle gå och lägga sig. Deltagarna i fokusgruppen sa också att i andra avseenden saknar de erfarenheter och kunskaper som kamraterna i Sverige har fått med sig under uppväxten men som är nya och främmande för någon som kommer från ett annat land. De gav som

exempel att de var ovana att göra upp planer eller att göra egna val som deras jämnåriga svenska kamrater verkade vara vana att göra.

Utsluss vid 18 år

Det vanliga är att den unge vid 18 års ålder flyttar från gruppboendet till ett eget boende – det kan vara en egen lägenhet eller en utslussningslägenhet. Det egna boendet är då kombinerat med stöd i öppnare former. Dessa verksamheter brukar kallas utsluss eller 18 plus eller liknande och ger ungdomarna läxhjälp och råd och stöd som de kan behöva.

De flesta i fokusgruppen tyckte att 18 år var en rigid gräns; en del ungdomar var mogna att flytta tidigare medan andra behövde stöd av gruppboendet längre tid. Även om man gärna ville lämna boendet och bli självständig, så vittnade killarna också om att det blev ganska ensamt, och att det ibland till och med kändes otryggt att bo i en egen lägenhet. Någon föreslog att dela lägenhet med en kamrat kunde vara en lösning; någon annan hade försökt detta och det hade inte gått så bra.

Deltagarna i fokusgruppen hade allmänt positiva erfarenheter av utslussverksamheten. Vanligtvis är det en centralt belägen lokal med personal som hjälper till med läxläsning och annat som ungdomarna behöver. De ansåg att kvaliteten på läxhjälp varierade. I någon kommun kom det studenter från universitetet och hjälpte till. Med sådant kvalificerat stöd kände ungdomarna sig mycket tryggare med skolarbetet. Ibland fick ungdomarna höra att de var duktiga som fått ett godkänt betyg, men de förstod i efterhand att enbart ”godkänt” inte gav tillträde till det studieprogram de var intresserade av. Vid sådana tillfällen kunde de känna sig lurade och tyckte inte att de hade fått något riktigt stöd.

I någon kommun fanns ett mobilt team som ungdomarna kunde få hjälp och stöd av. En del av killarna tyckte att utsluss borde ha fler aktiviteter, medan andra var nöjda med den läxhjälp och sociala samvaro som erbjöds. De påpekade att när de flyttat från gruppboendet förväntades de klara sin fritid och ta alla kontakter själva. De framförde att behovet av stöd är väldigt individuellt, men verkade vara eniga om att ensamheten kunde vara ett stort problem när man flyttat ut från ett kollektivt boende till en egen lägenhet. Ibland var det små detaljer som gjorde att man kände sig sedd, som att någon personal kom ihåg ens födelsedag eller så.

Var man ville bo någonstans varierade. Det var förstas lockande att bo nära andra landsmän och få möjlighet att tala det egna språket; det skapade en trygghet att vara bland landsmän. Några drogs till storstaden och trodde och hoppades att det skulle finnas bättre framtidsmöjligheter där. En av flickorna hade helt motsatta planer; hon ville flytta till en mindre ort där det inte fanns så många landsmän, hon ville gärna lära känna andra svenskar och träna det svenska språket. Killarna hade hört att vissa kommuner hade bättre villkor än andra. Ungdomar fick till exempel busskort i vissa kommuner – varför var det så? Även här dök diskussionen om behov av hjälp upp; en del pojkar ville ha större lägenhet eller bo på annan ort eller ville flytta till en annan kommun, men

varken socialsekreterare eller god man eller någon annan hade varit särskilt behjälplig.

Fritiden

Killarna i fokusgruppen ville ha svenska vänner, men det var inte alltid så lätt att lära känna svenska ungdomar. De ville också ha kamrater från andra länder, inte bara kompisar från det egna landet. Under tiden på boendet var de ensamkommande barnen ofta hänvisade till varandra. En del boendeenheter hade till exempel egna fotbollslag. Det var lättare att få svenska kompisar om man deltog i någon fritidsaktivitet som exempelvis någon lokal idrottsklubb arrangerade, fastän det ibland kunde vara praktiska svårigheter att ta sig till träningen.

En av flickorna berättade att hon umgicks mycket med landsmän och att hon gärna ville ha fler svenska vänner. Att inte behärska det svenska språket var ett stort hinder. I det nya landet Sverige fordrades dessutom färdigheter som flickorna tidigare inte hade tillägnat sig; båda deltog nu i simundervisning och en hade lärt sig att cykla.

I skolan varierade det hur pass mycket olika grupper umgicks med varandra och där hade ungdomarna olika erfarenheter. Under tiden i introduktionsklass var det svårare att träffa svenska elever och de nyanlända eleverna var ofta hänvisade till varandra och kände sig lätt utanför den gemenskap som fanns i skolan. De flesta i gruppen tyckte därför att det var bra om förberedelseklasserna var integrerade med den övriga undervisningen, för det var viktigt att få nya kompisar.

En känslig fråga var att om någon landsman gjorde något olagligt eller otrevligt, så drabbade detta hela gruppen från samma land och kunde till exempel påverka möjligheten att få svenska vänner eller kamrater från andra länder. Detta kunde vara särskilt påtagligt på mindre orter.

Flera av killarna hade haft feriejobb och tyckte att det var ett mycket bra sätt att träna svenska, lära sig mer om det svenska samhället och att lära känna andra människor – för att inte tala om tillfredsställelsen att tjäna egna pengar.

Om skolan

”Skolan är biljetten till framtiden”, som en av nyckelpersonerna i projektet uttryckte det. Här finns ett starkt stöd inom forskningen med tydliga argument för hur viktigt det är att barn ska få en grundutbildning och ges möjligheter till vidare studier. Dagmar Lagerberg och Claes Sundelin skriver i kunskapssammanställningen *Risk och prognos i socialt arbete med barn: forskningsmetoder och resultat* (2000) att skolan är en kungsväg till goda utvecklingsmöjligheter. Alla barn går i skolan och det finns ingen annan institution i samhället som har så stora möjligheter som skolan att påverka barns och ungas utveckling. Utbildning är en av de starkaste skyddsfaktorerna och gäller för alla barn och alldeles särskilt för de mest utsatta barnen [5]. Skola och utbildning bidrar till integration och ger möjlighet att påverka framtida livsvillkor [10].

De unga männen och kvinnorna, som projektet haft kontakt med, gav alla uttryck för hur viktigt det är att gå i skolan och skaffa sig en utbildning. En av pojkarna berättade att han studerar för att bli apotekare, för det upplevde han var en realistisk plan, men egentligen ville han bli läkare. En del av killarna i gruppen efterlyste sommarskola för att komma i kapp sina svenska kamrater. Alla ungdomarna sa att de ville plugga vidare.

En av flickorna ville bli advokat, den andra sjuksköterska; båda menade att detta var deras drömmar och de ännu inte visste vad som skulle kunna vara möjligt. Flickorna sa också att något som de uppskattade mycket med Sverige var, att detta är ett land där flickor och pojkar behandlas lika och får göra samma saker, till exempel får flickor och pojkar gå i skola på lika villkor och de får lika mycket hjälp. En av de unga kvinnorna sa vidare: ”Det är inte lätt att vara ensamkommande flicka i Sverige, men det är mycket lättare att vara flicka i Sverige än i hemlandet.”

Fokusgruppens medlemmar uttryckte önskemål om att inte stanna för länge i ett särskilt mottagande på skolan – introduktionsklasser eller liknande – utan de ville gå i samma klass som alla andra barn så snart som det var möjligt. Samtidigt sa de att det ibland var svårt att förstå det svenska språket när flera talade samtidigt och många ord och uttryck var främmande, vilket gjorde det svårt att lära sig nya saker. En i fokusgruppen berättade att han kände sig deprimerad när det var dags att börja skolan och det tog honom nästan ett helt läsår att komma igång med skolarbetet. Det var även svårt att koncentrera sig i skolan när man oroade sig för familjen i hemlandet. De berättade att några smugglare längs flyktvägen uppmanat ungdomarna att säga att de bara hade gått några år i skolan även om skolgången hade varit längre. De menade att det är i så fall inte konstigt att det blir problem att hamna rätt i det svenska skolsystemet. Killarna efterlyste fler individuella lösningar eftersom det kan skilja sig mycket mellan individer hur lång skolundervisning de ensamkommande barnen har fått.

Fokusgruppens medlemmar hade funderingar kring möjligheterna att få ett bra arbete i Sverige. Ibland fick de höra att allt är möjligt, du kan bli läkare, jurist, poet, kärnfysiker, ja vad du vill. En del upplevde att visst är det teoretiskt möjligt och vill man verkligen kanske det kan bli så. En mer realistisk syn var nog att det var möjligt att utbilda sig inom det område man önskade, men om man kommer hit som 17-åring med kort skolgång bakom sig, så kanske man får överväga hur mycket tid och kraft som behövs för att satsa på det yrke man väljer. En del ungdomar är analfabeter när de kommer till Sverige, medan andra har studievana och har gått i skola eller fått undervisning på annat sätt i princip hela tiden i hemlandet. Barnen som kommer till Sverige har alltså varierande skolbakgrund och därmed olika förutsättningar att klara av undervisningen i det svenska skolsystemet.

Alla i fokusgruppen betonade hur viktigt de tyckte det var att få tydlig och klar information om hur skolsystemet ser ut och hur man ska bära sig åt för att göra olika val. Även personal inom skola och socialt arbete har funderingar kring hur de på bästa sätt ska kunna vägleda de unga. Skalan mellan ”allt är möjligt” till att ”vara realistisk” är en balansgång att gå

utan att ta ifrån en ung människa hennes drömmar och ändå ge användbara råd och gott stöd inför vuxenlivet.

Om familjen

Många drömde, och en del drömmer fortfarande, om att familjen ska få komma till Sverige och en del barn upplever att de har ett sådant uppdrag. Ungdomarna berättade att några familjer hade fått avslag på sin ansökan om att få komma, en familj har en aktuell ansökan, någon familj har kommit hit och för andra har det inte varit aktuellt att komma. En av flickorna menade att den bästa hjälp det svenska samhället kan ge ett ensamkommande barn är att familjen får komma hit. En del barn har inte längre någon familj eller nära släktingar. Fokusgruppens medlemmar som hade sina nära anhöriga långt borta, beskrev hur deras tankar ofta var och är med familj, släktingar och vänner i hemlandet.

Även om familjen inte kommer till Sverige, det har kanske heller aldrig varit avsikten, så berättade deltagarna i fokusgruppen att många barn känner kravet att hjälpa och stödja sin familj framöver, ekonomiskt eller på annat sätt. Många ungdomar upplevde när de hade bott i Sverige en tid, att de inte hade särskilt mycket pengar att röra sig med, men när de talade med sin familj om detta framstod klyftan som tydlig och stor och familjen tyckte att barnen hade fått det väldigt gott ställt.

Alla i fokusgruppen har kontakt med sin familj. Flera hade regelbunden kontakt varje vecka via telefon eller Skype. De sa att de inte berättade allt för mamma, för de ville inte att hon skulle bli orolig över hur de hade det. Ibland hade någon personal hjälpt till att förklara för föräldrarna om det hade gällt svåra eller allvarliga frågor. De berättade också att kontakten varit bruten olika lång tid under flykten och efter ankomsten till det nya landet. Övriga i familjen kunde ha flytt till något grannland, som från Afghanistan till Iran eller Pakistan, och man tappade på så sätt kontakten med sina närmaste. Alla visste att Röda Korset bedriver efterforskning

och hjälper till att söka efter anhöriga. Fokusgruppens medlemmar beskrev också sociala media eller vänner, som i sin tur kan känna någon person som kan ha information om familjen, som bra vägar att hitta varandra igen. I vissa länder är det tradition att hålla reda på sina släktingar och hålla sig informerad om vad alla gör och var de finns och om de har gift sig och fått barn och var släktingarna arbetar och hur de bor. Lyckades man få kontakt med någon släkting, även om det var en avlägsen sådan, var personen oftast en stor källa till kunskap om olika familjemedlemmar.

Om familjen kommer hit, ansåg medlemmarna i fokusgruppen, då får man mindre hjälp och stöd från myndigheterna eftersom man inte längre betraktas som ensamkommande barn. Någon hade egna erfarenheter, andra hade kamrater eller andra som de kände som har återförenats med familjen. I vissa avseenden skulle man kanske i stället behöva mer stöd, eller i alla fall annan sorts stöd.

Det är inte alltid så lätt att återförenas med sin familj efter ett par år. Den unge har kommit längre i integrationsprocessen, har lärt sig svenska, har egna fritidsintressen, går i skola och kanske satsar på en längre utbildning. När familjen kommer ställs en mängd nya krav på ungdomen, praktiska saker ska uträttas, familjen talar inte språket och förstår inte alla seder och bruk eller regler och bestämmelser och har kanske andra prioriteringar. En av flickorna kunde intyga hur mycket tid det tog att hjälpa sin nyanlända familj, då både skola och läxläsning fått komma i andra hand, på grund av allt som måste göras både praktiskt och på annat sätt för familjen. ”Man kan bli som en förälder till sin familj”, som en av pojkarerna i fokusgruppen sa. Föräldrarna kan, beroende på sin bakgrund och tradition, ha olika uppfattning om vikten av en längre skolgång. Många föräldrar ser utbildning som en möjlighet för barnen att skapa ett gott liv, andra föräldrar tycker att det är angeläget att barnen så fort som möjligt ska kunna försörja sig.

Livet med familjen kan innebära nya förutsättningar för den unge; hon eller han flyttar till en lägenhet med sin familj, får kanske inget eget rum längre utan får dela med syskon och praktiska saker som har underlättat vardagen blir inte längre självklara, som tillgång till cykel, tv, dator och annat. Olika instanser kan se det före detta ensamkommande barnet som en möjlighet till tolkhjälp i situationer när det är svårt att förstå varandra, eller ber barnet utföra små uppdrag som: ”Säg till din mamma att komma till skolan på samtal med din syster på torsdag klockan tio”.

En annan sida är den psykologiska där man ska hitta tillbaka till varandra igen efter en lång tid och det kan finnas många underliggande problem och svårigheter som efter ett tag kan bubbla fram. Det kan även vara problematiskt för föräldrarna att förstå det svenska liv som barnet vill vara delaktig i och svenska värderingar och nya traditioner kan kännas främmande [6].

Den ursprungliga balansen i familjen kan lätt bli störd när barnet, som kan ha varit ett par år i Sverige, vet mer, kan mer och förstår mer om samhället än vad föräldrarna gör. Fadern, som traditionellt varit den som har bestämt saker och ting, kan få en ny underordnad roll i det nya landet.

Ett annat språk, försörjning av familjen, andra seder och bruk – det är mycket nytt som familjen ska förhålla sig till. Det är en stor och stresskapande förändring att slå sig ner i ett nytt land och situationen påverkar hur familjen fungerar [12]. Alla har en gemensam historia, men också en tid när man varit åtskilda och nu ska man åter vara en familj och leva ihop. Omställningen för samtliga familjemedlemmar kan vara stor när man ska anpassa sig och skapa ett nytt liv tillsammans. ”Livet blir både lättare och svårare när familjen kommer”, som en av ungdomarna uttryckte det.

Någon av deltagarna i fokusgruppen uttryckte att man kan känna sig både utvald och bortvald av familjen när man som ung skickas iväg till ett annat land; utvald för att man kan få möjlighet till ett bättre liv, bortvald och sviken för att man blev ivägskickad till ett land långt borta som ingen visste något om och ingen visste heller vad som kunde hända under resan eller ens om barnet skulle komma att nå det nya landet. ”Varför blev det just jag som fick åka, varför inte något av mina syskon?” Sådana frågor och känslor kommer alltid att finnas kvar. ”På något vis blev man berövad en bit av sin barndom”, sa en av killarna.

Alla följde via media vad som hände i hemlandet. Ibland kunde läget kännas något hoppfullt, andra gånger enbart hopplöst och de orkade inte ta till sig all information om krig och elände, utan stängde av tv:n. Tidvis var de rädda för att titta på nyheterna, för tänk om det har hänt något hemskt i landet de kom ifrån – tar krig och oroligheter aldrig slut? ”Det går inte att förlåta folk som krigar, de har förstört allt; livet i hemlandet, familjelivet, ja allt.” Samtidigt sa killarna att de tillhör en ny generation som måste bära förändring och förbättring. ”Man lever på hoppet att allt ska bli bättre”, sa en av pojkarna.

Fokusgruppens medlemmar menade att det är ett komplicerat liv att leva som ensamkommande barn. Det är ett slags dubbelliv att bo i Sverige och ha det bra, att gå i skolan och försöka prestera goda resultat för att kunna få ett bra arbete i framtiden och samtidigt oroas för familj och släktingar och hela tiden tänka på hur förhållandena är i hemlandet. Det kan vara mycket slitsamt för en ung människa att ha det så.

Hur känner man då som ensamkommande barn för det nya landet? Kan Sverige bli ett nytt hem? En av flickorna fick frågan om hennes funderingar inför framtiden och om Sverige var ett land där hon kunde tänka sig att stanna. Hon svarade leende: ”Jag vill leva i Sverige och så småningom vill jag även dö och bli begravd här.” För den här flickan har Sverige uppenbarligen blivit landet där hon vill hon leva sitt liv.

Om språket och skrivna och oskrivna lagar

Det är inte bara ett nytt språk utan också i många avseenden ett nytt förhållningssätt som de ensamkommande barnen måste lära sig. Vad finns det för skrivna och oskrivna lagar i det nya landet? Vad av det som jag har lärt mig i hemlandet fungerar också i det nya landet [6]?

Att kunna det nya landets språk öppnar många dörrar – till utbildning, till kontakt med andra människor – och ökar känslan av att förstå och att vara delaktig i samhällslivet. Personalen på boendet och i skolan är viktiga kunskapsförmedlare när det gäller att lära sig det nya språket och att träna det. Finns det många landsmän att umgås med, på boendet eller i skolan eller på fritiden, är det förstås lockande att tala det egna språket. Fokusgruppens medlemmar betonade hur betydelsefullt det är att få träna det nya språket och att själv våga prata även om det blir grammatiska fel ibland. Flera av ungdomarna nämnde rädslan att försöka prata svenska och kanske säga fel saker. Det är svårt att få vänner om man inte har ett gemensamt språk. Flickorna berättade också att de umgicks mycket med landsmän och att de gärna ville ha fler svenska vänner. Att inte behärska det svenska språket var ett stort hinder.

Fokusgruppen diskuterade vem, eller snarare vilka kategorier av människor, som man kan lita på. Deltagarna kom fram till att läkare och lärare har hög trovärdighet, det är personer som går att lita på. Myndigheter i hemlandet hade de dåliga erfarenheter av och kom med berättelser om mutor och andra påtryckningar som vardagliga företeelser.

Allmänt tyckte killarna att de fick berätta sin historia många gånger och detta kändes ibland jobbigt. De förstod att personer från Migrationsverket måste fråga ingående om deras bakgrund och om flykten till Sverige. Det fanns även många andra som frågade och undrade om deras bakgrund och upplevelser, som socialsekreterare, lärare och personal från elevhälsan, boendepersonal, personal på vårdcentraler eller sjukhus och ibland ville kompisar och deras familjer veta mer om ens familj eller det land de kom ifrån. En del människor hade förutfattade meningar och trodde att bara för att en person kommer från exempelvis ett afrikanskt land så kan hon eller han varken läsa eller skriva. Det kunde ibland vara svårt att berätta och svårt att veta hur mycket man skulle berätta om allt som hade hänt.

Killarna kom in på ämnet kulturella skillnader och menade att många av de kulturkrockar som inträffat oftast bestod av små händelser i vardagen men som kunde vara nog så pinsamma. En av flickorna tog upp svenska jultraditioner och Lucia – med levande ljus på sitt huvud – som en mycket främmande företeelse första gången hon deltog i ett Luciafirande. Om man fick en mentor, gärna en person som själv kommit som ensamkommande barn och kunde förklara nya seder och bruk och berätta hur personen själv hade klarat av egna svårigheter i det nya landet, så skulle man förstå bättre. De ansåg att det var viktigt att lära sig de sociala koderna i Sverige om hur svenskar bär sig åt, som att stå i kö exempelvis. En sådan mentor skulle kunna vara till stor hjälp.

Här följer ett axplock av ungdomarnas berättelser:

”Malmö var den ort där jag först satte ner min fot på svensk mark. I Malmö fick jag också en kram av en flicka för första gången. Jag hade aldrig fått en kram av en flicka i hela mitt liv”, berättade en ensamkommande kille.

En pojke berättade hur han och hans kompis var så angelägna att lära sig svenska och försöka förstå inte bara det skrivna ordet utan också de

oskrivna regler som gällde i det nya landet. Efter maten hade de fått lära sig att säga ”Tack för maten”, detta var artigt och så gjorde alla i Sverige. Första gången de båda pojkarna skulle åka buss, fick de sina biljetter och sa ”Tack för maten” till busschauffören, i tron att detta betydde tack så mycket.

I Somalia var det artigt att sänka blicken och inte se personen i ögonen när man talade med en äldre människa. En av killarna berättade att när han gjorde samma sak inför personalen på boendet, uppfattade de honom som ointresserad och ouppmärksam och frågade upprepat om han hade hört och förstått.

En annan pojke berättade att någon hade frågat om han ville ha ett granatäpple och hur han hade känt sig helt blockerad inför frågan och förstod absolut ingenting. Han visste ju vad ett äpple var och han visste vad en granat var, men granatäpple, vad kunde det betyda? Han tänkte hastigt om detta var en ordlek, eller ett skämt, eller rent utav ett hot? Men det var bara en frukt som han blev bjuden på. Hur kan man sätta ihop orden granat och äpple och kalla en frukt så?

Om att tala genom tolk

Förvaltningslagen (1986:223) säger att myndigheter bör använda tolk när det behövs [18]. Kammarkollegiet har gett ut en vägledning för god tolksed som inleder med att tolken ska återge all information nyanserat och korrekt [19]. Tolken ska översätta utan att bedöma om det sagda är vare sig intressant eller lämpligt i sammanhanget. Åsikter och värderingar som tolken har, får inte påverka tolkningen; han eller hon förväntas vara neutral och opartisk [20]. Tolken ska alltså översätta det som sägs i rummet och ingenting annat [6]. Tolken ska översätta i jag-form. Vägledningen innehåller också regler om tystnadsplikt som tolken har [19]. Auktoriserade tolkar finns inte inom alla språk, men om de finns bör de användas, särskilt när samtalen gäller myndighetsutövning [15]. En auktorisation innebär att tolken har genomgått och blivit godkänd i särskilda språk- och kunskapstest.

Att ha en tolk i rummet förändrar samtalet. Tolkens språkkunskaper är naturligtvis oerhört viktiga, men också tolkens bemötande präglar mötet och bidrar till det totala intrycket av samtalet [6]. Tolk via telefon är

ibland en lösning när det inte går att boka ett personligt besök. Det är inte bara tolken som det ställs krav på, utan även personen som för ordet – det kan vara en socialsekreterare, en lärare eller boendepersonal – behöver formulera sig tydligt och klart, helst i korta meningar och hela tiden vända sig till den unge [6].

Killarna i gruppen menade att telefontolkning till och med kunde vara att föredra om man ville tala om något riktigt känsligt och det då kunde kännas obekvämt att ha en tredje person i rummet. Det kunde exempelvis vara besvärligt att uttrycka sina innersta känslor med en utomstående person närvarande. Förutsättningen är att tolken i telefonen är koncentrerad på översättningen. De hade erfarenheter av oseriösa tolkar som hade översatt medan de kört bil eller arbetat hemma och det hörts störande barnröster i bakgrunden. Som tidigare nämnts, var det viktigt för de unga kvinnorna att ha en kvinnlig tolk vid besök inom hälso- och sjukvården.

Medlemmarna i fokusgruppen sa vidare att tolk används så länge ungdomarna ville och kände att det behövdes. Vid viktiga eller svåra samtal fortsatte man att använda tolk, även om det gick att klara sig utan vid mer allmänna samtal. Förutom vid introduktionssamtalet med den gode mannen använde de inte tolk när de fortlöpande träffades. Det gick oftast bra att klara sig med kroppsspråk, ordböcker, enstaka engelska ord eller så. Under asylprocessen användes tolk vid möten med den gode mannen och myndigheter.

Ungdomarna hade en hel del synpunkter på tolkningen som sådan, som att innehållet inte alltid var korrekt och att det förekom en hel del språkliga fel. Det kunde vara så att tolken inte riktigt förstod den dialekt man talade. Feltolkningar kunde leda till missförstånd och felaktigheter som sedan släpade med hela tiden. Om tolken hade översatt fel och man ville ändra detta – exempelvis vid viktiga samtal hos Migrationsverket – kunde det upplevas som att man försökte ändra sin historia, vilket kunde påverka trovärdigheten i utredningen. En del tolkar översatte inte heller allt som sades.

Killarna betonade att man måste kunna lita på tolken eftersom hon eller han tolkar i alla möjliga sammanhang och det innebär att tolken känner till mycket om många människor. Tolken måste ha en god etik och inte berätta för någon om vad som sagts i olika samtal. De ansåg också att en tolk som gör en bra översättning bidrar till att överbrygga kulturella skillnader.

Samverkan

Projektets fokus har varit samverkan på regionalt och lokalt plan och har haft inriktningen personalsamverkan. I pilotlän och följelän har projektet arbetat för att främja samverkan mellan olika aktörer som finns runt de ensamkommande barnen, som representanter för socialtjänst, boende, skola, Migrationsverket, de gode männen med flera, för att utveckla mottagandet för dessa barn och ungdomar. På den nationella nivån har SKL, Socialstyrelsen, Migrationsverket och länsstyrelserna samarbetat i bland annat en gemensam styrgrupp.

Medlemmarna i fokusgruppen och andra ensamkommande barn berättar att de möter ett stort antal vuxna stöd- och resurspersoner i skolan, på boendet och på fritiden. Det är flera myndigheter och organisationer som är engagerade i arbetet med ensamkommande barn och det ställs stora krav på vars och ens arbete, men också på samverkan mellan de olika instanserna så att mottagandet av de ensamkommande barnen blir så bra som möjligt och att samhällets resurser används på bästa sätt. För myndigheter finns det lagstadgade skyldigheter att samverka [21]. Strategier, riktlinjer och liknande policydokument innehåller ofta inslag om samverkan. Projektet har därför valt att belysa samverkan – om än kortfattat – i ett eget kapitel i denna rapport. Detta kapitel handlar i huvudsak om förutsättningar, framgångsfaktorer och hinder för samverkan.

Effekter av samverkan när det gäller insatser för barn och unga, är svåra att påvisa [21]. Det finns däremot fler studier om samverkan utifrån perspektiven organisation och processer [22]. Exempelvis finns det forskning om vilka förutsättningar som behöver vara uppfyllda för god samverkan [22]. Flera av dessa grundläggande förutsättningar presenteras under rubriken nedan. Svensk forskning om samverkan är ett fält i utveckling [23].

Förutsättningar och hinder för samverkan

Underförstått – och ibland uttalat – är att samverkan förväntas leda till positiva effekter [24]. Grunden för att samverka är tanken att det gemensamma arbetet ska leda till ett resultat som blir bättre än om

inblandade parter utför arbetet var för sig. Det kan även handla om förväntningar att arbetet ska bedrivas mer effektivt eller bli billigare [25]. Samverkan är ett medel att nå ett gemensamt mål, till exempel ökad rättssäkerhet för ensamkommande barn eller ett bättre mottagande.

Samverkan och samarbete är ord som ibland används med specifik innebörd, andra gånger är de helt eller näst intill utbytbara. I denna rapport används samverkan och samarbete synonymt. Dessutom finns andra närbesläktade ord som samordning, samråd och samsyn som både i litteratur och i diskussioner används med liknande betydelse. Vissa rapporter har använt metaforer – bilder – där samverkan beskrivs som att lägga ett gemensamt pussel eller att rita en karta över ett gemensamt ansvar [24, 13].

Samverkan i den ordinarie verksamheten eller i projektform kräver förankring hos ledningen, eftersom det är ledningen som har makten över resurserna och det mandat som samverkan ges. Förankring av samverkan är i nästa steg viktig hos samtliga berörda personer och funktioner både inom den egna organisationen och, om det är aktuellt, hos andra aktörer. Det är vidare väsentligt att få tillräckligt med resurser i form av tid, kompetens, medel eller vad som behövs beroende på uppdraget. Ett tydligt mandat är ytterligare en förutsättning som många projektarbetare kan intyga vikten av. Ledning och styrning utgör grunden; det är ledningen som ger samverkan legitimitet [22]. Förstås är det även ledningens uppgift att efterfråga uppföljning, utvärdering och resultat.

Samverkan behöver byggas systematiskt och strukturerat, handla om konkreta uppgifter och ha tydliga mål [22]. Ett område som flera aktörer ska samverka kring – exempelvis de ensamkommande barnen – behöver en definition. Målgruppen ”ensamkommande barn” är relativt enkel att avgränsa, till skillnad från samverka kring ”barn som far illa” där det krävs att alla inblandade parter är överens om vilka barn definitionen faktiskt innefattar. Beskrivning av målgrupp hänger ihop med målet för samverkan och båda behöver tydliggöras.

Samverkan är en långsiktig process riktad mot något som inblandade parter vill utveckla, som i det här fallet att förbättra mottagandet för ensamkommande barn. För att kunna samverka långsiktigt är det nödvändigt att bygga hållbara strukturer som inte står och faller med att enskilda aktiva personer slutar sitt arbete och ersätts av andra. Vi lever

alla i en föränderlig värld där krav och förväntningar från omgivningen ändras från en tid till en annan och det är vanligt att flera aktörer är inblandade i olika verksamheter eller projekt.

Samverkan med andra förutsätter ett väl fungerande samarbete inom den egna organisationen och dess olika verksamhetsgrenar. Både socialtjänst och hälso- och sjukvård – som är betydelsefulla aktörer i arbetet med ensamkommande barn – är exempel på organisationer med egna specialiserade avdelningar, där intern samordning är en förutsättning för externt samarbete [22].

Det är individer som svarar för samverkan, personer som kan ha olika bakgrund när det gäller utbildning, erfarenhet och kunskap och där synsätt, etik och krav från respektive organisation kan skilja sig åt. Om personerna anser att de kompletterar varandra går det oftast bra, men konkurrens eller konflikter kan ställa till problem [23]. De samverkande personerna behöver också ha kunskap om själva samarbetets dynamik och förutsättningar. Det ställs alltså höga krav på personer som samverkar och arbetar för ett gemensamt mål. Ett gemensamt synsätt, god kunskap om den målgrupp eller det område som man ska samverka kring samt god samverkanskunskap är alltså förutsättningar som behöver vara uppfyllda. Till detta kan läggas god kunskap om de andra aktörernas verksamhet och organisation. Detta kan bidra till en mer realistisk syn på andra aktörers roll och vad de kan bidra med, oavsett om det handlar om kompetens, pengar eller andra förväntningar som kan finnas.

Det finns hinder för samverkan. Arbetets organisation, verksamheter som har olika geografisk indelning eller som använder begrepp som låter lika men har olika betydelse för parterna, kan ställa till samverkansproblem. Organisationer som har inriktningar eller intressen som skiljer sig åt eller olika syn på etik, leder lätt till konflikter i samarbetet. Hög personalomsättning eller hög arbetsbelastning är andra faktorer som hämmar gemensamma satsningar. Orealistiska förväntningar på andras insatser när det gäller finansiering eller specialkompetens är inte ovanligt och en sådan inställning gynnar inte samverkan [24]. Listan på hinder går att göra längre. Så länge samverkan handlar om information eller erfarenhetsutbyte brukar det inte vara några stora svårigheter, men om besvärligare problem ska lösas kan det bli tydligt att vissa parter är mer resursstarka och har mer inflytande än andra [13]. Att identifiera vilka faktorer eller mekanismer som försvårar samarbetet, kan leda till att motverka eller åtminstone försvaga de hinder som finns.

Samverkan är, som tidigare konstaterats, ett område som förutsätts i många sammanhang. Socialstyrelsen har i en rapport om samverkan identifierat utvecklingsområden, det vill säga olika områden att vara uppmärksam på när det gäller att utveckla samverkan för barnens bästa när flera aktörer ger insatser [22]. Här följer några exempel med kommentarer:

- Ge tydliga uppdrag – Med andra ord, otydliga uppdrag ställer till samverkansproblem.
- Tänk på samverkan vid upphandling – Redan i underlaget för upphandling av externa entreprenörer måste kravet på samverkan

finnas med bland övriga krav för verksamheten för att säkerställa ett framtida samarbete.

- Stabila strukturer behöver byggas – Ett sätt kan vara att skriva avtal mellan parterna.
- Ledningens engagemang och ansvar – ledningens ”ägarskap” – är en av grundförutsättningarna för samverkan – Med andra ord vikten av ledning och styrning.
- Konkreta mål och uppföljning behöver utvecklas – Mätbara mål och utvärdering ger kunskap om verksamhetens eller projektets resultat.
- Fokus på barn, unga och deras familjer – Föräldrarnas, barnens och de ungas synpunkter och erfarenheter behövs, men saknas ofta. Att använda evidensbaserade bedömningsinstrument kan ge information och kunskap. Hur människor upplever bemötande från myndighetspersoner och andra påverkar det gemensamma arbetet och insatserna som ges [3].
- Samordnarfunktioner – Funktionen som samordnare lyfts fram som en framgångsfaktor för samverkan [21].

”Samverkan verkar vara här för att stanna, lika bra att kasta sig in i arbetet och lära sig så mycket man kan”, konstaterade en stressad medarbetare i ett av projektets regionala nätverk. Som denna projektarbetare mycket riktigt har förstått är samverkan en lärande process och ligger i tiden [25]. Samverkan förutsätts av lagstiftare, myndigheter och olika styrdokument och verkligheten är komplex med många myndigheter, organisationer och andra involverade i exempelvis mottagandet av de ensamkommande barnen. Hur samverkan kan gå till är däremot en öppen fråga, där projektet hoppas ha bidragit till diskussion och processutveckling av både regionalt och lokalt samarbete.

Forskning, utvärderingar och rapporter

Hur representativa är fokusgruppens och de andra ungdomarnas berättelser om flykten från hemlandet, den första tiden i Sverige och hur det sedan har gått för ungdomarna? Svaret är, att det vet man egentligen inte. Projektet har valt att göra ungdomarnas röster hörda för att deras historia, deras erfarenheter och funderingar kan hjälpa oss andra att förstå och förhoppningsvis göra mottagandet för andra ensamkommande barn litet bättre. Ser man ungdomarnas berättelser med forskarögon, är det bara fragment av verkligheten som projektet har fått, men många av de erfarenheter och berättelser som fokusgruppen och andra har delat med sig av kan återfinnas i forskningsstudier och rapporter. Det finns en hel del forskning om flyktingar och deras situation, både nationellt och internationellt. Emellertid finns det i dagsläget betydligt mindre forskning om de ensamkommande barnen och den svenska forskningen är begränsad [24].

Det finns olika inriktningar i den internationella forskningen om barns behov och villkor som migranter. Ett beteendevetenskapligt synsätt fokuserar på barns erfarenheter och hur de hanterar psykiska påfrestningar och trauman. Hur barnkonventionen och olika asylregelverk tillämpas tas upp av den mer rättsorienterade traditionen. Ett tredje sätt är studier av mottagandets strukturer och om frågan varför barn migrerar. En fjärde riktning undersöker hur barnen mår i det nya landet och hur de hanterar sin situation eller studier där barnen betraktas som aktiva aktörer [8].

Forskaren Ravi Kohli, som är verksam vid University of Bedfordshire i England, har studerat förhållanden för ensamkommande barn. Han säger: ”We make the journey and the journey makes us” [26]. Han betonar att för att bygga tillitsfulla relationer behöver barnet eller den unge känna sig trygg i sin nya miljö och sitt nya liv, känna *tillhörighet* i det nya samhället och känna att hon eller han har *framgång* i livet, exempelvis genom att lyckas få uppehållstillstånd eller att skaffa sig en utbildning. Professor Kohli har utarbetat en modell som erbjuder barnet praktisk assistans, terapeutisk omsorg och ett socialt sammanhang att ingå i.

Syftet med modellen är att hjälpa barnet eller den unge att utveckla tillit och goda relationer [27].

Det finns annan forskning som betonar inflytande och delaktighet och hur viktigt det är att ensamkommande barn och unga får möjlighet att vara med och bestämma och påverka sin livssituation. De ensamkommande barnen utvecklas genom att gå i skola, få tillgång till hälso- och sjukvård och till kamrater och vuxna i egna nätverk [8]. Barnen behöver också, om det är möjligt, kontakt med familj och släktingar i hemlandet för att skapa ett samband mellan dåtid, nutid och framtid [27].

Dagens forskning ser barnet allt mer som en kompetent person som på olika sätt, utifrån ålder och mognad, har en egen förmåga – kompetens – att samarbeta, ta ansvar och ha självkontroll och därmed kunna förstå och hantera olika situationer [28]. För att klara av problem och svårigheter kan barn ha olika coping-strategier eller överlevnadsstrategier. Lösningar kan exempelvis vara att undvika en viss sorts situationer, att gå undan – till exempel vid bråk i kamratgruppen – eller att försöka lösa problemet [29]. Begreppet *placemaking* innebär som forskningsterm att personen försöker skapa tillhörighet på en plats, som att skapa ett hem och få vänner och bekanta [10].

Barn- och ungdomspsykiatriska enheten ”BUP Lunden” i Stockholm har drygt tio års erfarenhet av arbete med flyktingar och bland dessa finns även ensamkommande barn. De tar i en rapport upp den så kallade resilience-forskningen som betonar faktorer som ger människor *motståndskraft* att klara av svåra situationer och ta sig igenom trauman eller annan extrem stress [11]. De skriver särskilt om två modeller:

- Antonovskys KASAM-modell som betonar känslan av sammanhang och tar upp tre faktorer som särskilt viktiga: *begriplighet*, *hanterbarhet* och *meningsfullhet*. Livet måste vara begripligt, man måste kunna förstå problemen eller det som har hänt för att kunna hantera dessa svårigheter och hitta lösningar och det måste kännas meningsfullt att försöka förbättra sin situation [29].
- Banduras Self-Efficacy-modell som betonar individens tro på den egen förmåga att lösa problem och klara av svårigheter och därmed kunna hantera liknande händelser och upplevelser i framtiden [11].

Resilience-forskningen försöker förstå och förklara vad det är som gör att vissa personer klarar mycket svåra händelser och upplevelser utan att få bestående psykiska besvär, medan andra personer får omfattande och kanske långvariga psykiska men av samma eller liknande händelser. Resilience är ett vanligt begrepp inom forskning om hälsa. Detta salutogena – hälsofrämjande – synsätt betyder att fokus flyttas från problem till styrka, med andra ord, från det som stjälper till det som stärker och hjälper människor och ger dem handlingskraft [11].

Vill du veta mer?

Det finns forskning, rapporter, uppföljningar och utvärderingar om ensamkommande barn och unga som utarbetats vid universitet, på högskolor och vid forsknings- och utvecklingsenheter (FoU-enheter). Sådant material kan ha olika inriktningar och behandla olika teman. Även myndigheter och organisationer har material att erbjuda. Det kan också finnas annat intressant material på både regional och lokal nivå. Det finns kommuner som har dokumenterat, följt upp och utvärderat sina insatser och verksamheter – exempelvis för ensamkommande barn – över tid och kan på så sätt se förändring och utveckling genom åren.

Projektet har vid två konferenser engagerat docent Mehdi Ghazinour, med.dr. Malin Eriksson och doktoranderna Åsa Söderqvist och Live Stretmo som föreläsare där de har presenterat sina studier av mottagandet av ensamkommande barn. Fil.dr. Marie Balint från BUP Lunden har föreläst om BUP-mottagningens kunskaper om och erfarenheter av att arbeta med barn och unga som migrerat och knutit an mottagningens arbetet till dagens forskning.

Den intresserade rekommenderas att söka forsknings- och annat material om ensamkommande barn via universitetens, högskolornas och FoU-enheternas hemsidor. Många myndigheter, organisationer och andra som är engagerade i arbetet med ensamkommande barn och unga har intressant material att erbjuda. Handlingar från det nationella projektet ”Ensamkommande barn – lokalt och regionalt utvecklingsstöd” och länkar till samarbetspartners kommer att finnas tillgängligt på SKL:s hemsida.

Referenser

1. Regeringens proposition 2005/06:46. *Mottagande av ensamkommande barn.*
2. Stretmo, L., Melander, C. (2013). *Får jag vara med? Erfarenheter från ensamkommande barn och ungdomar i Göteborgsregionen och arbetet med denna grupp.* FoU i Väst: Rapport 2:2013.
3. Freij, B. (2012). *Evidens i praktiken – grundbok i evidensbaserat socialt arbete.* Stockholm: Gothia.
4. UNICEF. *FN:s konvention om barnets rättigheter (1989).* UNICEF:s hemsida: unicef.se/barnkonventionen. Sidan besökt 2014-01-04.
5. Lagerberg, D. & Sundelin, C. (2000). *Risk och prognos i socialt arbete med barn: forskningsmetoder och resultat.* Stockholm: Gothia.
6. Tunström, A. (2011/12). Förståelseram för barnpsykiatri. I: *Psykiatriskt arbete med barn och unga i migration. Vad behöver man tänka på? Erfarenheter och reflektioner på BUP Lunden Stockholm.* Stockholm: buprapport 2011/12.
7. Barnets bästa främst (2010). *Sverige – asylsökande barn vittnar om Dublinförordningens konsekvenser.* Malmö: Tryckfolket.
8. Socialstyrelsen (2013). *Ensamkommande barn och ungas behov – en kartläggning.* Stockholm: Socialstyrelsen.
9. Socialstyrelsen (2013). *Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar – en vägledning.* Stockholm: Socialstyrelsen.
10. Bak, M. (2013). Barndom och migration. I: Bak, M. & von Brömssen, K. (red.) *Barndom & migration.* Göteborg: Boréa.
11. Balint, M. (2011/12). Migration i barnpsykiatri – från kulturideologi till klinisk praxis. I: *Psykiatriskt arbete med barn och unga i migration. Vad behöver man tänka på? Erfarenheter och reflektioner på BUP Lunden Stockholm.* Stockholm: buprapport 2011/12.

12. Nordström, B. (2011/12). Behandlingsarbete med familjer i migration – Familjearbetet under asyltiden och efter. I: *Psykiatriskt arbete med barn och unga i migration. Vad behöver man tänka på? Erfarenheter och reflektioner på BUP Lunden Stockholm*. Stockholm: buprapport 2011/12.
13. Eriksson, M., Ghanzinour, M., Hanberger, A., Isaksson, J., Wimelius, M. E. (2013). *Utvärdering av insatser för ensamkommande flyktingungdomar i Umeå*. Delrapport. Umeå: Centre for Evaluation Research.
14. Föräldrabalk (SFS 1949:381).
15. von Schéele, E. och Strandberg, I. (2013). *Ensamkommande barns rätt. En vägledning för den gode mannen, kommunen m.fl.* Andra upplagan. Norstedts Juridik. 2013.
16. Swärd, S. (2010). *Oklart uppdrag. Om rollen som god man för ensamkommande flyktingbarn*. Stockholm: Rädda Barnen.
17. Lag (2005:429) om god man för ensamkommande barn (SFS 2005:429).
18. Förvaltningslag (SFS 1986:223).
19. Kammarkollegiet (2004, rev. 2011). *God tolksed. Vägledning för auktoriserade tolkar*. Stockholm: Kammarkollegiet.
20. Nordström, E., Gustafsson, K., Fioretos, I. (2011). *Tolken – en kulturell mellanhand. Bakom stängda dörrar*. Lund: Tolksprojektet.
21. Skolverket, Rikspolisstyrelsen, Myndigheten för Skolutveckling, Socialstyrelsen (2007). *Strategi för samverkan – kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa*. Stockholm.
22. Socialstyrelsen (2013). *Samverka för barns bästa – en vägledning om barns behov av insatser från flera aktörer*. Stockholm: Socialstyrelsen.
23. Danermark, B. (2011). Samverkan: skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård. I: Socialstyrelsen (2013). *Samverka för barns bästa – en vägledning om barns behov av insatser från flera aktörer*. Stockholm: Socialstyrelsen.
24. Söderqvist, Å. (2013). *Att lägga ett gemensamt pussel. Samverkan kring ensamkommande flyktingbarn i Jönköpings län*. Jönköpings län: Regionförbundet.
25. Danermark, B. (2005). *Samverkan – himmel eller helvete?* Malmö: Gleerups.
26. Kohli, R. (2013). www.beds.ac.uk/research/iasr/iasr-events/professorial-lecture-series-2012 Sidan besökt 2014-01-09.
27. Kohli, R. (2007). *Social Work With Unaccompanied Asylum Seeking Children*. New York: Palgrave Macmillan.

28. Alstam, K. (2013). Trångboddhetens vardag. I: Bak, M. & von Brömssen, K. (red.) *Barndom & migration*. Göteborg: Boréa.
29. Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur & Kultur.

Referenslista i bokstavsordning (utifrån namn och titel och med hänvisning till den ordning som referenserna förekommer):

- Alstam, K. Trångboddhetens vardag. I: Bak, M. & von Brömssen, K. *Barndom & migration*. [28]
- Antonovsky, A. *Hälsans mysterium*. [29]
- Bak, M. Barndom och migration. I: Bak, M. & von Brömssen, K. *Barndom & migration*. [10]
- Balint, M. Migration i barnpsykiatri – från kulturideologi till klinisk praxis. I: *Psykiatriskt arbete med barn och unga i migration. Vad behöver man tänka på? Erfarenheter och reflektioner på BUP Lunden Stockholm*. [11]
- Barnets bästa främst Sverige – asylsökande barn vittnar om Dublinförordningens konsekvenser. [7]
- Danermark, B. *Samverkan – himmel eller helvete?* [25]
- Danermark, B. Samverkan: skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård. I: Socialstyrelsen. *Samverka för barns bästa – en vägledning om barns behov av insatser från flera aktörer*. [23]
- Eriksson, M., Ghanzinour, M., Hanberger, A., Isaksson, J., Wimelius, M. E. *Utvärdering av insatser för ensamkommande flyktingungdomar i Umeå*. [13]
- Freij, B. *Evidens i praktiken – grundbok i evidensbaserat socialt arbete*. [3]
- Förvaltningslag (SFS 1986:223). [18]
- Föräldrabalk (SFS 1949:381). [14]
- Kammarkollegiet *God tolksed. Vägledning för auktoriserade tolkar*. [19]
- Kohli, R. *Social Work With Unaccompanied Asylum Seeking Children*. [27]
- Lag (2005:429) om god man för ensamkommande barn. [17]
- Lagerberg, D. & Sundelin, C. *Risk och prognos i socialt arbete med barn: forskningsmetoder och resultat*. [5]
- Nordström, B. Behandlingsarbete med familjer i migration – Familjearbetet under asyltiden och efter. I: *Psykiatriskt arbete med barn och unga i migration. Vad behöver man tänka på? Erfarenheter och reflektioner på BUP Lunden Stockholm*. [12]

- Nordström, E., Gustafsson, K., Fioretos, I. *Tolken – en kulturell mellanhand. Bakom stängda dörrar.* [20]
- Regeringens proposition 2005/06:46. *Mottagande av ensamkommande barn.* [1]
- von Schéele, E. och Strandberg, I. *Ensamkommande barns rätt. En vägledning för den gode mannen, kommunen m.fl.* [15]
- Skolverket, Rikspolisstyrelsen, Myndigheten för Skolutveckling, Socialstyrelsen *Strategi för samverkan – kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa.* [21]
- Socialstyrelsen *Ensamkommande barn och ungas behov – en kartläggning.* [8]
- Socialstyrelsen *Samverka för barns bästa – en vägledning om barns behov av insatser från flera aktörer.* [22]
- Socialstyrelsen *Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar – en vägledning.* [9]
- Stretmo, L., Melander, C. *Får jag vara med? Erfarenheter från ensamkommande barn och ungdomar i Göteborgsregionen och arbetet med denna grupp.* [2]
- Swärd, S. *Oklart uppdrag. Om rollen som god man för ensamkommande flyktingbarn.* [16]
- Söderqvist, Å. *Att lägga ett gemensamt pussel. Samverkan kring ensamkommande flyktingbarn i Jönköpings län.* [24]
- Tunström, A. Förståelseram för barnpsykiatri. I: *Psykiatriskt arbete med barn och unga i migration. Vad behöver man tänka på? Erfarenheter och reflektioner på BUP Lunden Stockholm.* [6]
- UNICEF. *FN:s konvention om barnets rättigheter.* unicef.se/barnkonventionen [4]

Röster från ensamkommande barn

Ett projekt med samverkansperspektiv

Röster från ensamkommande barn – Ett projekt med samverkansperspektiv är en rapport från projektet ”Ensamkommande barn – lokalt och regionalt utvecklingsstöd”. Projektet sträcker sig över tiden januari 2012 – juni 2014 och är ett samarbete mellan Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), Socialstyrelsen, Migrationsverket samt länsstyrelserna, och medfinansieras av Europeiska flyktingfonden.

Projektets övergripande mål är att bidra till att förbättra mottagandet för ensamkommande barn. Sju unga män och två unga kvinnor som kommit till Sverige från Afghanistan och Somalia som ensamkommande barn har öppet och generöst delat sina upplevelser, erfarenheter och funderingar med oss i projektet. De unga männen har ingått i projektets fokusgrupp som har träffats vid tre heldagar; de unga kvinnorna har intervjuats individuellt. En av barnkonventionens bärande principer är att alla barn har rätt att få komma till tals och projektet har därför valt att skriva en särskild rapport med de ensamkommande barnens röster.

Upplysningar om innehållet
Elisabeth Melin, elisabeth.melin@skl.se
Elisabet Svedberg, elisabet.svedberg@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2014
ISBN-nummer: 978-91-7585-041-2
Text: Birgitta Freij
Illustration/foto: SKL:s bildbank
Produktion: Projektet: ”Ensamkommande barn – lokalt och regionalt utvecklingsstöd”
Tryck: LTAB Linköpings Tryckeri AB

Ladda ner på webbutik.skl.se. ISBN-nummer 978-91-7585-041-2